

Žemberová, Viera

K vzťahu literárnej vedy a umeleckej literatúry

Slavica litteraria. 2023, vol. 26, iss. 1, pp. 65-85

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SL2023-1-5>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.78198>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20230620

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

K vzťahu literárnej vedy a umeleckej literatúry

Viera Žemberová (Košice)

Abstrakt

História a jej zakomponovanie do kultúrnych dejín konkrétnej spoločnosti a do vývinu spoločenských vied sú úzko prepojené entity. Medzi ne vstupujú, usmerňujú ich aj limitujú reálne okolnosti vyvolané prirodzeným usporiadaním zámerov, potrieb a hodnôt národného spoločenstva. Ide o tie autentické nazeracie a hodnotové prejavy národného spoločenstva, postupmi ktorých sa poznanie v spoločenských vedách formuje do vedomia o sebe ako súbor reálií uskutočnených v konkrétnom čase. Príspevok prináša náčrt vzniku, generačných a individuálnych konceptov predovšetkým slovenskej literárnej vedy. Z predmetov literárnej vedy sa pozornosť venuje výstupom vo forme kolektívnych alebo autorských dejín národnej literatúry. Dejiny slovenskej literatúry sú aj literárnym dejepisom, ktorý vypovedá o odlišných prístupoch a postojoch k predmetu, funkcii, významu a hodnote z poznávania materiálov zahrnutých do predmetu literárnej histórie.

Kľúčové slová

história; dejiny literatúry; literárny dejepis; literárna veda; literárny vedec; umelecký text

Abstract

To the Relationship between Literary Science and Artistic Literature

History and its incorporation into the cultural history of a particular society and the development of social sciences are closely linked entities. They are entered into, directed and limited by real circumstances caused by the natural arrangement of the intentions, needs and values of the national community. These are the authentic views and value expressions of the national community, through which cognitive processes in the social sciences form self-awareness as a set of realities realized in a specific time. To the relationship between literary science and artistic literature. The contribution provides an outline of the creation, generational and individual concepts, primarily of Slovak literary science. From the subjects of literary science, attention is paid to outputs in the form of collective or authorial histories of national literature. The history of Slovak literature is also a literary history, which tells about different approaches and attitudes to the subject, function, meaning and value of learning about the materials included in the subject of literary history.

Key words

history; history of literature; literary history; literary science; literary scholar; artistic text

Sú dejiny literatúry možné, alebo sú dejiny literatúry zastarané?

Miltos Pechlivanos

Pravdepodobne má zmysel aj opodstatnenie pri naznačení vzťahu literárnej vedy a umeleckého textu začať reflexiou o písaných dejinách slovenskej literatúry tak, že sa pripomenie literárna veda a naznačí sa z možných odpovedí na otázku, čo je literárna veda? Otázka je vo vzťahu k literárnej vede latentná, za všetky pripomeňme ďalšie, no aj tie iné, ako sa s ňou vyrovnali František Miko a Peter Zajac v príspevku *O zmysle literárnej vedy a o všeličom inom okolo nej*.¹ Pri sústreďovaní dostupných prístupov k identite a autenticite literárnej vedy sa nájdu aj tie, ktoré naznačujú jej postmoderné literárnovedné pochybovanie a vypytovanie sa na jav a jeho stav, teda na to elementárne, čo je text² a čo je literárne dielo³. Ďalšia príčinná otázka si žiada odpovede, na čo je, aká je a či je potrebná literárna veda, aké má poslanie pri utváraní národného konceptu spoločenských vied a či má popri svojej kauzalite aj svoje a ňou zaznamenané dejiny špecifického výskumného predmetu a metodológie. Práve ony, odpovede, odrážajú v štruktúre literárnej vedy latentné predstavy aj spory, teda absorbujú nemálo (užitočných) generačných, koncepčných a názorových prechýľovaní sa pri vymedzovaní podstaty naviazaných na literárnu vedu a na jej poznávací výskum venovaný umeleckej literatúre, jej autorovi a vede o literatúre. Literárna veda sa vyrovnáva – paradoxne s typovo blízkym postupom – so svojím relativizovaním, ktoré navodilo, či príležitostne obnovuje neistotu pri vymedzení jej podstaty a vzťahu k spoločenským vedám. Napokon možno zachytiť prejavy usilujúce sa o zneistenie zmyslu, funkcie a nástrojov na organizovanie obsahu, funkcie a potreby literárnej vedy.⁴

V situáciách či užšie pri okolnostiach, ktoré oživujú rozlične navodený záujem o literárnu vedu a pohyb predovšetkým okolo literárnej histórie, možno sprítomniť podobnosť s takými dejmi a udalosťami, aké postretnú spoločenské vedy vtedy, kde sa pozornosť povolaných naladí na jej „módnosť“, čo takmer súbežne obnoví prejavy na jej spochybňovania či hodnotové a výskumné relativizovanie. Tejto tenzii ako postoju k vede o umeleckej literatúre, jej tvorcovi a výskumníkovi možno porozumieť ako dočasnej a príležitostnej reakcii na zástoj literárnej vedy a s ním spojené procesy, ktoré uplatňujú predovšetkým časový, etnický, estetický a noetický prínos. A nakoniec upevňujú jej predmetové, pojmové a špecifické metodologické podložie.

Český literárny vedec Eduard Petrů⁵ vymedzil štyri funkčné výklady v podloží literárnej vedy ako východiská na vhodné systémové skúmanie umeleckej literatúry a výskumu

1 MIKO, František – ZAJAC, Peter: *O zmysle literárnej vedy a o všeličom inom okolo nej*. Romboid 20, 1985, č. 6, s. 26 – 36.

2 Vid' BARTHES, Roland: *Rozkoš z textu*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1994; MIKO, František: *Text a štýl*. Bratislava: Smena, 1970.

3 Vid' HODROVÁ, Daniela a kolektív: *... na okraji chaosu*. Praha: TORST, 2001.

4 KRAUSOVÁ, Nora: *Problémy literárnej historiografie*. In: KRAUSOVÁ, Nora: *Poetika v časoch za a proti*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 71 – 98.

5 PETRŮ, Eduard: *Co je literární věda*. In: PETRŮ, Eduard: *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc: Rubico, 2000, s. 17 – 48.

ňou iniciovaného. Prvý výklad pripomína odmietnutie vedeckého skúmania literárneho diela a literárneho procesu. Druhý výklad vychádza z toho, že literárna veda síce neexistuje, ale má možnosť existovať, keď bude vhodne orientovaná, čo znamená, že disciplíny literárnej vedy je možné rozčleniť na tie, ktoré sa dajú považovať za vedecké (historický prístup k sémantickej stránke literárneho diela) a na tie nevedecké. No a tie nevedecké nemajú zatiaľ vedeckú „povahu“, ale môžu ju mať, keď sa na ňu sústreďí vedecké poznanie (teoretické disciplíny). Tretí výklad má genézu v pozitivizme a zaujíma ho odpoveď na otázku, ako je stotožnená, alebo úzko napojená literárna veda na takú vednú disciplínu, ktorej vedeckosť sa nijako nespochybňuje. Posledný, štvrtý výklad, vychádza z toho, že literárna veda jestvuje, ale nezastupuje jednotný názor na to, čo je vlastne predmetom záujmu literárnej vedy a aj preto sa rozlične vymedzuje pole jej skúmania.

Status literárnej vedy a latentné, či aktualizované otázky okolo nej, to všetko má vnútorné, rozlične motivované aj iniciované priesiečniky. A tie sú obnovované ako príležitosť na vyrovnávanie sa so systémom a predmetom výskumu literárnej vedy a jej účinnou (medzipredmetovosť) prítomnosťou v systéme spoločenských vied. Nie raz takto nasmerované ambície primárne súvisia s vymedzením a akceptovaním autonómnosti literárnej vedy ako vednej disciplíny. Na ňu je sústredený jej predmet a metodológia, čo naznačuje, že sa stáva súčasťou záujmu aj obsahov a metodológie ďalších, s ňou prepojených vied z dobových systémov spoločenských vied a ich výskumov. Táto danosť a hodnota literárnej vedy sa uplatní ako jedinečný kontakt predmetu literárna veda na invenčný výskum histórie, teórie, kritiky, metodológie, medziliterárnosti, umeleckého prekladu, ale aj sociológie literatúry a širšie umenia v jeho mozaikovej štruktúre napojenej na kultúrne vedomie spoločnosti atď.

Vedu ako pojem/termín súbežne vymedzuje a spresňuje (definuje) predmet výskumu, aktuálne techniky práce s materiálom a metódy/postupy poznávania, ďalej jej inštitucionálna pozícia a nakoniec jej reálna a uplatniteľná spoločenská funkcia.⁶ K pôvodnej otázke, čo je literárna veda, sa postupne pridružujú ďalšie, no tie podnecuje už sama: na čo slúži (literárna) veda?, nie je to len rezervácia kultúrnych techník?, má ňou precizovaná reflexia taký prínos či podnety, bez ktorých sa myslenie o tvorbe, tvorivosti, (ne)verbálnej artistnosti nezaobíde?, môže sa aj s literárnou vedou, literárnou historiografiou, literárnou históriou (dejinami literatúry) pracovať (počítať s ňou) ako s metodológiou na precizovanie jedinečnosti umeleckých a (literárno)vedeckých textov? Keď sa vymedzil za objekt a predmet literárnej vedy predovšetkým (umelecký, odborný) text, potom je korektné opýtať sa, čo je vlastne text.⁷ A keď sa podstata literárnej vedy pohybuje okolo knihy, je relevantné uvažovať o literárnej vede aj ako o koexistencii dvoch modelov vedeckého komunikovania prostredníctvom textu, čo znamená, pochopiť text ako model „definovania“ a ako model „sprostredkovania“. Model definovania (textu) uprednostňujú tie literárne texty, ktoré sú obsiahnuté v ich „materialite“ a štruktúre. A to by znamenalo, že naznačujú postup, akým modely definovania „materiality“ prešli od genézy až po svoje

6 Tamže, s. 13

7 MIKO, František: *Text a štýl*. Op. cit.

ustrojenie do konkrétneho – jednotlivého – textu.⁸ Model sprostredkovania sa sústreďuje na vzťahy k materiálnemu, sociálnemu a textovému okoliu.⁹

Napokon príčinne do vzťahu medzi vedou a literárnou vedou (ich predmetmi) vstupuje aj znak(ovosť) umeleckého textu. Text nie je iba rad autentických alebo inak verbálne odlišných a rozlične koordinovaných textov (intencionalita, diskurzivita – poetika, estetika, filozofia). A to naznačuje podstatu jej prítomnosti a nezastupiteľnosti v organizovanom systéme spoločenských vied, v ktorom je interakcia literárnej vedy s inými vedami nezastupiteľná. Kultúrne, spoločenské a historické vedy, pedagogika a sociológia sú len niektoré z tých paradigiem, ktorými sa riadi záujem o literárnu vedu a ona sa k nim snaží prispieť svojím spôsobom.¹⁰

Špecifickou otázkou, popri naznačenom, zostáva historizmus ako nástoj a súčasť literárnej historiografie, histórie a dejín literatúry či literárneho dejepisu. V tematizovanej ankete objasňuje aj radikalizuje Dušan Třeštík¹¹ vzťah dejín a ich obsahu: „*To potom samozrejme znamená, že predmetom slovenských dejín je čokoľvek, čo si za ich predmet zvolíme. Závisí to totiž len na nás, nie na minulosti. V nej nie sú žiadne „slovenské dejiny“ obsiahnuté, je len na nás, aby sme ich konštruovali, rovnako tak, ako si konštruujeme svoju sociálnu skutočnosť.*“ Nech je výzva na porozumenie histórii národa a národných dejín akokoľvek zdôvodňovaná, znamená to aj možnosť, ako sa dá prirodzene spriehľadniť vzťah historiografia versus literárna veda a literárna história. A to aspoň tak, že musí ísť o taký vzájomný vzťah, ktorý sa dotýka umeleckej literatúry, jej autora, reálií spoločenského času a kultúrnych súvislostí, ktoré sú pre prirodzene plynúci čas a konkrétny spoločenský aj kultúrny priestor národnej literatúry alebo inej konkrétnej národnej literatúry znakové. A to znamená, že sú „sprevádzané“ dobovými spoločenskými nástrojmi kultúrneho kontextu a teóriou venujúcou sa umeniu/umeniam tak, aby boli svojou estetikou, poetikou, noetikou a teóriou textu dostupné, aby sa poznatkami o nich stali uchopiteľné a primerane interpretovateľné.

Výzvy na dialóg o literatúre a literárnej vede, akú priniesli do poznania odbornej verejnosti Nora Krausová a Eduard Petrů sa sústredili, popri iných osloveniach, na literárnu históriu, na jej profil na pozadí literárnej historiografie a historiografie ako výzvy na ponorné myslenia o realite a o zovšeobecnenom pôsobení spoločenskej a kultúrnej kontinuity. Spoločne upozorňujú na to, že literárna história sa nemôže stať vo výskume vývinového kontextu, celku alebo jednotlivosti, podnetom/objektom na obchádzanie, či dokonca na ignorovanie poslania a významu literárnej histórie pri orientovaní sa v ňou akceptovaných entitách aj nimi utváraných a dostupných súvislostiach. V podstate ide o vyrovnávanie sa s tézou o jazykovej a nejazykovej povahe dejín literatúry.¹²

V druhej polovici minulého storočia sa vzťahu historiografie a literárnej histórie dostala zvýšená pozornosť, ktorá pramenila v nazeraní na ich (ne)jestvovanie. Podľa Miltosa

8 PETRŮ, Eduard: *Úvod do literární vědy*. Op. cit., s. 13.

9 Tamže, s. 13.

10 Tamže.

11 Dušan TŘEŠTÍK: *Anketa o předměte slovenských dějin*. Proglas, 10, 2000, č. 3 – 4, s. 2 a n.

12 PECHLIVANOS, Miltos: *Dějiny literatury*. In: PECHLIVANOS, Miltos a kol.: *Úvod do literární vědy*. Praha: Herrmann & synové, 1999, s. 173.

Pechlivanosa si treba ujasniť, či sú dejiny literatúry možné, alebo sú dejiny literatúry zastarané?¹³ Jeden spomedzi verdiktov na riešenie naznačenej situácie spočíva v dohovore, že medzi teóriou a praxou literárnej histórie sa (vy)otvára medzera „nesúčasnosti“, a práve o ňu sa svojím predmetom, technikami a metodológiou zaujíma literárna história (aj dejiny literatúry).¹⁴

Dejiny literatúry (národnej literatúry) v európskom chápaní ich genézy, štruktúry, funkcie a funkčnosti sa zaujímali a podľa okolností problému spravidla neobchádzali poznanie sociálnych dejín, z ktorých sa odvíjali špecifické sondy vstupujúce do aktuálneho literárneho priestoru. Literárny priestor neprehliadnuteľne limitovali procesy prebiehajúce vo vzťahu medzi spoločnosťou a autorom, spoločnosťou a textom, textom a kultúrnou a jej spoločenskou praxou. Kontakt medzi literárnym priestorom a početnými, navyše odlišne prebiehajúcimi spoločenskými procesmi sa realizuje a uplatňuje vo svojich prejavoch aj komornejšie, dostredivo, no aj ako torzo textu. Vtedy ide o špecifické (na)prepojenia, teda o dialógy medzi umeleckou literatúrou a filozofiou, literatúrou a estetikou, nezanedbateľne aj medzi etikou, sociológiou a pedagogikou. V podstate sa uplatňuje špecifikum emancipačného procesu (tej-ktorej) národnej literatúry v reálnych časových a v konkrétnych dejinných a spoločenských okolnostiach a nimi iniciovaných účinných vzťahových súvislostiach.

Aktuálne rozpravy o identite literárnej vedy, užšie o statuse literárnej histórie a literárnej historiografie – súbežne sa medzi nimi diferencuje tak, že sa znak totožnosti medzi ne priamo nekladie – odrážajú potrebu nového/iného prístupu k významu, osobitosti, funkciám a k hodnote dejín literatúry ako k artefaktu, v ktorom sa už nebudú primárne len (re)konštruovať entity jednotlivých národných literatúr. Početné reflexie o štruktúre literárnej vedy otvárajú a navrstvujú odlišne iniciované a nezastupiteľné dialógy a nielen o umeleckej literatúre tak, ako ich formujú a odlišujú pokusy o oddelenie a rozlišovanie zmyslu a úloh očakávaných od literárnych dejín (užšie ich dejepisu) a dejín literatúry ako partnerských poznávacích a zhodnocujúcich nástrojov na určenie nosných spoločenských a kultúrnych diagnóz v konkrétnej dobe pri výbere metód a pri ich aplikovaní do sústreďeného, pritom diferencovaného, všeobecne dostupného materiálového zázemia.

Podstata diskusií sa pristavila pri zámere nájsť rešpektovaný návod na to, ako zvažovať následok a diferencie (diferencovanie sa) pri ich singularnom (autorskom) a pluralitnom (kolektívnom) adaptovaní sa do formulovaných (historických, historiografických, etnických, koncepčných, generačných aj ďalších či iných) hľadísk z dostupného poznania o osobitosti ich napojenia na etnické (národné) kultúrne tradície. S kultúrnou tradíciou súvisí väzba na konvencie a z nich plynúcu normatívnosť javov. I takto sa odkazuje na osobnosti a na konkrétne texty ako na rešpektované (dobové, nadčasové) kultúrne hodnoty. Jedinečnosť kultúrnej tradície si vyžaduje, aby sa v súlade s ňou nepodcenili osobitosti vo vývine, medzi ne sa radí odmietanie kanonizovaných radov utvorených zo spoločentiev alebo z osobností, z textov a dobových hodnôt. Svoj podiel na zámere a pri naliehavosti, či pri zvažovaní náročnosti pri sprítomňovaní národnej kultúrnej tradície

13 Tamže.

14 Tamže, s. 174.

má to, čo súvisí s rozšíreným a generáciami osvojeným nazeraním na históriu a na dejiny (spoločnosti) ako na uskutočňované spoločenské procesy v reálnom čase. Zámer, a to je podstatné, napriek objektívnym limitom a výrazným odlišnostiam smeruje k prístupu, ktorý neumožní ani pri zdôrazňovaní rozličných či inak tenzijných podnetoch obchádzať teoretické myslenie o texte. Teda o tom, či alebo kam patrí a pôsobí úkon teoretickej reflexie o podstate, funkcii a osobitosti literárnej vedy v systéme spoločenských vied.

Teoretické nazeranie na jav dejiny literatúry, ktorý (kolektívne) spracovala kostnická skupina ako teorému o tom, čo sú a čo nie sú dejiny literatúry, mapuje postmoderné nazeranie na vývin, čím sa načrtávajú reálie predpokladov a očakávaní na vypracovanie dejín literatúry ako na syntézy otvorených a pluralitných (národných) dejepisov umeleckej literatúry a literatúry o nej. Tie zastupujú univerzum zorganizované z podstat a z jedinečností umeleckej literatúry, v ktorých dominuje nezastupiteľná vzájomná filozofická (komparujúca) reflexia vedy a umenia ako uskutočňovanie sa ich hodnotového a poznávacieho dialógu.

Dostupné projekty dejín literatúry spočívajú podľa M. Pechlivanosa¹⁵ v princípe montáže, usporiadania fragmenov, no tie sa neusilujú o vytvorenie jednotného obrazu či odkazu na zvolený artistný podnet autorom zakomponovaný to (stratégie) textu. Popri iných následoch tohto úkonu, prakticky nenájdeme žiadny článok, ktorý by sa venoval globálnemu zhodnoteniu konkrétneho autora či autorky. Znova má opodstatnenie vrátiť sa podľa Nory Krausovej¹⁶ tam, kde dejiny literatúry sú jeden z textov kultúry aj preto, lebo literárna história nie je mechanickým literárnym radom (brikotáž), naďalej si udržiavajú rétoriku v súlade so svojou pojmovou výbavou utváranou a upravovanou pričinením sa reálneho obsahu spoločenskej histórie.

Kde mlčí literatúra, tam iste mlčali všetky vyššie zámery života.

Jozef Miloslav Hurban

Dejiny slovenskej literatúry sa píše (tradične) ako dejiny jedného modelu, platného pre a po celú históriu od najstarších čias po súčasnosť, teda ako dejiny continuity a napredovania, čo zdôvodnil Stanislav Šmatlák¹⁷ takto: „*Dejiny slovenskej literatúry sú dané jej osobitným historickým vývinom, ktorý – ako je známe – bol poznačený viacerými špecifickými skutočnosťami v zmysle etnickom, jazykovom i sociálnom.*“ Sú to také príčiny, ktoré vo vývinovom kontexte znamenajú aj ďalšiu jej danosť, pretože „*v 19. storočí (vlastne až do roku 1918) pôsobila ako literatúra národa, ktorému chýbali mnohé základné atribúty slobodného rozvoja a ktorý musel viesť národnooslobodzovací zápas [...]*“, čo však aktivuje aj latentnú otázku o (ne)jestvovaní etnického a nacionálneho povedomia, ďalej jej materializovanie

15 Tamže, s. 175.

16 KRAUSOVÁ, Nora: *Problémy literárnej historiografie*. In: KRAUSOVÁ, Nora: *Poetika v časoch za a proti*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 71, 83, 87.

17 ŠMATLÁK, Stanislav: *Dejiny slovenskej literatúry. Od stredoveku po súčasnosť*. Bratislava: Tatran, 1988, s. 16 – 17.

v (ne)jestvovaní vysokej slovesnej kultúry. Stanislav Šmatlák v role literárneho historika neobišiel ani postavenie jazyka, jeho spisovnú a literárnu formu.

Dôvod na naznačený (nazerací) prístupu literárnej vedy k dejinám národnej literatúry je v tomto prípade zrejmy. V 19. storočí mali národný jazyk a literatúra sebatpotrdzovaciú funkciu. Smerom dozadu to znamenalo potvrdzovanie starobylosti národa a ňou legitimizovaného historického nároku na existenciu medzi modernými národmi. Slovmi Iva Pospíšila,¹⁸ oddelenie osobnosti od literárnej vedy sa totiž príliš nevyplatilo. Smerom dopredu to potvrdzovalo životaschopnosť národa a legitimizovalo ho do budúcnosti. Podľa Petra Zajaca,¹⁹ k modernej slovenskej literatúre možno však pristúpiť aj inak. Možno ju zbaviť bezproblémovej samozrejmosti trvania a fatálnej nevyhnutnosti vidieť ju organicky, prirodne ako ustavičný, postupný rast. Možno ju uchopiť kultúrne ako projekt, ako riskantné podujatie, existenčné a existenciálne dobrodružstvo.

Slovenská veda sa vo svojej genéze podujala formovať dejiny národnej literatúry ako dejiny národa (spoločenstva). História a iniciované dejiny (verifikovateľná minulosť) sa chápali ako prirodzený nástroj a následok identifikovania sa v európskom a stredoeurópskom spoločenskom a kultúrnom priestore. V tejto súvislosti možno situáciu dejinného kontextu spresniť zistením, ktoré možno účinne aktualizovať na záverečnú časť slovenského národného obrodzenia a na zámery romantikov pri genéze národnej literárnej vedy. Tento proces podľa Martina Golemu²⁰ prebieha v polarite ako oscilovanie literárnej vedy medzi Kantovou teoreticko-poznávacou skepsou a Hegelovým noetickým nárokom na absolútnosť. Táto ambícia sa vo vedomí, v programoch i v činoch jednotlivcov či generácií stávala tým naliehavejšou, čím sa politické a spoločenské deje v strednej Európe komplikovali v neprospech ustanovenia formálnej (mocenskej) identity národa nástrojmi politických, administratívnych, ekonomických a kultúrnych mechanizmov.

V dejinnom kontexte zložitý, ale možno ho označiť aj za dramatický princíp identifikovania sa slovenského národa prostredníctvom štátnosti, jazyka, kultúrnych, politických a spoločenských nástrojov na jednej strane komplikoval vznik – popri inom – artefaktu dejiny národnej (slovenskej) literatúry ako celku s verifikovateľnými prejavmi a reáliami jestvovania a s jeho výkladom. Šmatlákovými²¹ slovami, predstava o dejinách národnej literatúry sa úzko spájala s koncepciou dejín národného jazyka (reči), pričom sa tento pojem viazal na jazyk v jeho kultúrno-zjednocujúcej funkcii, teda na spisovný jazyk. Na druhej strane vznik, čo i len náčrtu, esejistickrej reflexie, súpisného dokumentu s vážnosťou dejín národnej literatúry povýšil národné a národ na akt duchovného a kultúrneho sebautvorenia v minulosti (Mináčova téza o národe bez kráľovstva rozpracovaná v *Dúchaní do pahrieb*, 1970) a sebatpotvrdenia v prítomnosti (odkazujeme na prácu J. M. Hurbana *Slovensko a jeho život literárny*, Slovenské pohľady, 1846 – 1851; na spisy E. Štúra s genealogickou materiálou a systemizujúcou ambíciou o poznaní lyriky, *O národných*

18 POSPÍŠIL, Ivo: *Problémy humanitných vied a literárni veda: veľká krize a veľká očakávaní*. In: Literárni veda na prahu 21. stoločí, Nauka o literaturze u progú XXI stulecia. Sborník z mezinárodné vědecké konference. Ed. Libor Martínek. Opava: Slezská univerzita, 2000, s. 42 – 51.

19 ZAJAC, Peter: *Slovenská literatúra ako dobrodružstvo*. Dominofórum 9, 2000, č. 36, s. 12.

20 GOLEMA, Martin: *K metodologickým dilemám súčasnej literárnej vedy*. Filozofia 55, 2000, č. 1, s. 9.

21 ŠMATLÁK, Stanislav: *Dejiny slovenskej literatúry*. Op. cit., s. 17.

piesňach a povestiach plemien slovanských, 1853; *Slovanstvo a svet budúcnosti*, 1867; *O poézii slovanskej*, 1987).

Pre literárny život a literárny dejepis platí a priori vyžadovaná aj očakávaná prepojenosť autora, jeho textu s ideológiou a ideálmi spoločenských pohybov, čo má aj determinujúci dosah na rozvoj novej, v danej dobe modernej literatúry, zvlášť v I. polovici 20. storočia. Spoločenská, kultúrna a literárna situácia, ktorú rekapitulujeme, naznačuje premyslene udržiavanú prepojenosť národnej filozofie, filozofie národných dejín a dejín národnej literatúry v tesnej súčinnosti. Jeden z podnetných výstupov predstavuje kontakt (národnej) vedy a dobového konceptu spoločenskej vedy, no a za ten sa považuje analytická, sociologicky koncipovaná práca Jána Lajčiaka *Slovensko a kultúra*.²² Aj týmto argumentom či aj takto sa naznačuje a vymedzuje jedna z podmienok na organizovanie scientistického spracovania dobového materiálu (seriózny heuristický výskum, ustálená a rešpektovaná metodológia výskumu), ktorá predpokladá jestvovanie vedy a záujem o ňu ako o súčasť rozpracovanej národnopolitickej činnosti (filozofia a ideológia – generácia, skupina, jednotlivec – program).

V literárnej histórii sa cenia autorské výpovede, akými sú Hurbanova reflexia²³ a Vlčkové kritické nazerania na slovenskú tvorbu.²⁴ Hurban a Vlček sústredili s časovým odstupom a s odlišným osobným zámerom získaný dobový literárny materiál a ten buď komentovali, alebo ho hodnotili. Odlišným osobným prístupom k materiálu, predovšetkým ku generácii (a trom mezdigeneračným vlnám) jeho tvorcov, spoločne odkazovali na historické, spoločenské a národné okolnosti pôsobiace pri jeho ideovom a estetickom (vy)zhodnocovaní. To znamená, že sa v ňom uplatnilo časové a subjektívne podporené poznanie vzťahu autora k textu, k historickým (politickým, národným, kultúrnym, generačným, nazeracím, estetickým a komparujúcim) aj (ne)literárnym okolnostiam. Hurbanov a Vlčkov prístup k literárnemu materiálu si uchoval hodnotu slova aj vysloveného úsudku. Keď ich spisy vznikli, boli to nielen osihotené, ale aj individuálne a odvážne úkony (tematizovaného) prvolezectva v čase a v priestore zložitých súvislostí toho, čo sa pri ich vzniku označovalo či odlišovalo ako pôvodné a národné. Hurban aj Vlček uplatnili vo svojich „syntézach“ prirodzene odlišné nazeranie na realitu žitého, ktoré účinkovalo pri konštruovaní a zdôvodnení individuálneho konceptu slovenského národného, kultúrneho a literárneho života. Napokon práve takto mohli zužitkovať autentické zmyšľanie o hodnote a funkcii literárneho textu, vlastne o poste autora, aby odkázali na aktuálnosť a funkčnosť generačných ideí pri zvolenom adaptovaní látky a pri výbere tematiky, druhu a žánru textu. Hurban aj Vlček a po nich tvorcovia (autorských) dejín národnej literatúry (na prelome 19. storočia a v 20. storočí) nezaťažili svoj záznam sondami do poznaného, či dostupného a do uchovaného z ranných čias národnej duchovnej kultúry. Aj pre nich zostávalo literárnohistorické pole hierarchizované do dvoch úrovní, do hĺbkovej (doba) a do povrchovej úrovne literárnych, či inak v súlade s dobou vzniku zhotovených verbálnych prejavov. Všeobecne, mysliac na historický a spoločenský kontext ich vzniku,

22 LAJČIAK, Ján: *Slovensko a kultúra*. Myjava, 1920.

23 HURBAN, Jozef Miloslav: *Slovensko a jeho život literárny*. Slovenské pohľady, 1846 – 1851.

24 VLČEK, Jaroslav: *Literatura na Slovensku, její vznik, rozvoj, význam a úspěchy*. Praha: Slavík a Borový, 1881; tenže: *Dejiny literatúry slovenskej*. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská, 1889 – 1890.

pre obidva uplatňované koncepty národnej literatúry platí gnóma: dejiny literatúry sú dejinami ideí. To, čo pôsobilo primárne ako agitačné a účelové v súlade s ideologickými prejavmi uplatňovanými v dobe, v ktorej texty vznikali, nepoznačilo ich hodnotenie a funkciu textov. Hurbanove a Vlčkove zámery dosiahli a naplnili svoje poslanie pri úsilí emancipujúcej sa národnej literatúry a pri jej včleňovaní sa do nadnárodného kultúrneho kontextu.

Jozef Miloslav Hurban aj Jaroslav Vlček si uvedomovali, každý z inej strany nimi zachyteného problému, význam, hodnotu a javové pôsobenie reči, spisovného jazyka a literárnej slovenčiny na prítomnosť a na kultivovanie národnej literatúry (J. M. Hurban: *Mojim nepriateľom*). Jozef Miloslav Hurban v *Slovensku a jeho živote literárnom*²⁵ smeroval od literárnej slovenčiny k štatútu slobodnej, k demokratickej spoločnosti svojím presvedčením aj k ním zverejneným nazeracím dejinným výsledkom. A tak parafrázujúc Hurbanov postoj, jeho ocenenie a hodnotenie Vlčkovho (subjektívneho) výkladu slovenskej literatúry, ktorý svojím postojom, duchom a úmyslom ho nasmerovalo k „rozprávke“ o Slovensku a jeho literárnom živote, Hurban činí tak preto, aby novšie slovenské pokolenia našli v národnej minulosti podnet venovať sa novším literárnym činom. Pre reflexiu Vlčkovej práce o literárnom živote na Slovensku sa Hurban rozhodol preto, lebo si všima ducha národa, ktorý na Slovensku je doma, a rozpráva o tom, čo chce, čo by rád. Ten, podľa Hurbana, kto spozná dušu slovenskej literatúry, ten sa nebude brániť prejavom národného občianskeho povedomia, teda uskutočneniu (generačných) zámerov pôvodného národného života v budúcnosti.

Jaroslav Vlček mal dostatok osobných aj spoločenských príležitostí a možností na to, aby zvnútra spoznal literárnu a v kultúre aktívnu generáciu svojich predchodcov, zorientoval sa v ich filozofických východiskách, estetických tézach a v poetologických aj genologických zámeroch a (ne)porozumel emancipačným, politickým a národným záujmom predchodcov (diferencujúcej sa) slovenskej romantickej generácie. Okolností a z nich plynúce podmienky, ktoré Vlček využil na sústredenie materiálu, mu dovolili, aby predložil singulárny materiál súbom osobných nazeraní a kritického hodnotenia na vývin slovenskej (kultúrnej) spoločnosti prostredníctvom dobovej pôvodnej literatúry. Vlček aplikoval dostupný pojmový aparát, jeho funkcie aktuálne v dobovej literárnej vede, aby zverejnil svoje štruktúrovanie vývinu, hodnôt, autorskej tvorby a kultúrneho kontextu jednotlivých literárnych textov podľa osobného výberu autora, druhu, žánru a témy. Vlček na rozdiel do Hurbana si uvedomoval v prístupe k autorovi, k (jeho) textu a pri vymedzovaní jeho estetickej hodnoty, že už nemôže pracovať iba s osobnou reflexiou, ktorá sa pohybovala medzi ním zvýraznenými ideami dominantných osobností spomedzi slovenských romantikov. A to znamenalo aj to, že musel v úsudkoch diferencovane konštruovať, či aspoň naznačiť nazeráciu a poetologickú typológiu jednotlivých autorských osobností a (ich) textov. Vlček týmto rozhodnutím porozumel špecifickosti kultúrnej situácie a sústredil sa na tie neprehliadnuteľné spoločenské reálie, ktoré (u)vytvorili cestu slovenskej (kontakt s českou, európskou) vzdelanosťou, kultúre, umeniu a sebavedomiu v čase, keď sa európske myslenie otváralo dynamike a praxi novej, myšlienkam realizmu naklonenej

25 HURBAN, Jozef Miloslav: *Slovensko a jeho život literárny*. Slovenské pohľady, 1846 – 1851.

spoločenskej a politickej realite na kontinente. Pre neho to znamenalo, že si všímal literárnu činnosť, ako ju vymedzil, od Bernoláka až po včerajší deň, čím vnášal do reťazca súvislostí nové pramene a porozumel tomu, že jazyk histórie a jej adaptácie do dejín (literatúry) je správny. V čom, či ako sa v ďalších prácach (aj iných autorov) (po)zmení niektorá Vlčkom vyslovená mienka, to už nezatiení jeho pohľad na ním reflektovanú (dobovú) slovenskú literatúru. Naopak, budúce literárnohistorické či literárnokritické prístupy ku genéze autonómnej slovenskej literatúry začínajú práve a spravidla odkazom na Vlčkove zistenia a postrehy. Vlček vo svojom čase urobil všetko, čo mu nasledovníci pripisujú za zásluhu. Napríklad i to, že jeho dejiny sú písané „genetickým“ spôsobom. No napriek týmto verdiktom je v literárnohistorických súvislostiach aktuálny prístup k jeho metodologickým postupom a k ich sprítomneniu v metóde historického a dejinného výkladu vtedy, keď do literárnej tvorby „berú sa geneticky“. Podľa Vlčkovho konceptu vek spisovateľa nie je žiadnym meradlom, preto aj z tohto detailu možno sformulovať Vlčkovi adresovanú relevantnú otázku. Keď sa pripomenula metodológia uplatnená vo Vlčkových sondách do slovenskej literatúry, už jej doboví posudzovatelia dali vedieť, že folklór, aj kde má autorská tvorba k nemu mimoriadne silnú väzbu, zvlášť poézia a verzoológia, nie je pre literárneho historika folklór relevantný iba ako výskumný materiál. Sám ho neodmieta, ani ho nepopiera, pretože Vlčkom vyznávaná literárna história nemieni sa vzdať svojho meradla: umeleckého ideálu. Zámer Jaroslava Vlčka, nech boli dobové poznámky tých, čo o ňom odborne uvažovali, akokoľvek odlišne vyslovované, naplnil sa tým, že odo dňa zverejnenia jeho *Dejiny literatúry slovenskej* začali plniť svoju náučnú, didaktickú a národnú úlohu.

Svetozár Hurban Vajanský²⁶ koncepcné videnie Vlčkovej literárnohistoricky zamýšľanej práce akceptoval v podobe jeho osobne zaujatej inštrukcie. Podľa Vajanského, aktualizujúc jeho nazeranie na svedomité štúdium, ktoré je základom neobjemnej knihy, a čo je podstatné, to je štúdium samých bezprostredných prameňov. Z Vlčkovej metódy práce s materiálom zvýraznil Vajanský uplatnené poznávacie postupy a výskumné potreby, jeho sústredenie sa na históriu a hodnoty slovenskej umeleckej spisby. Vajanský bol presvedčený o tom, že Vlčkom využitá metóda práce s textom je nezastupiteľná, podľa jeho názoru sa stala upozornením na literárnohistorické rešpektovanie prítomnosti (reálneho) času vo vývine národnej spisby. Napokon to bol Vlček, ktorý podľa Vajanského budúce mu historiografovi metodicky pripravil aj prakticky naznačil užitočnú cestu do poznania a do systému hodnôt pri vyrovnávaní sa s pamäťou a literárnymi generáciami v dejinách slovenskej literatúry. Jozef Škultéty²⁷ bol prezieravejší, pre neho Vlčkovou rukou zostavená história slovenskej literatúry je interesantnejšia ako sama literatúra, čím – čo aj viac intuitívne ako argumentačne – v podstate relativizoval (hybridnú, prevažne kritickú) metódu, akou sú Vlčkove náčrty vypravené do kultúrnej praxe v dejinách po slovensky napísanej literatúry.

26 VAJANSKÝ, Svetozár Hurban: *State o slovenskej literatúre*. Bratislava: Slovenské nakladateľstvo krásnej literatúry, 1956.

27 ŠKULTÉTY, Jozef: *Dejiny slovenskej literatúry*. Zost. Michal Kocák. Martin: Matica slovenská, 1968; tenže: *Plody pravdy národnej, Výber z článkov I*. Ed. Míkulaš Gašparík. Bratislava: Tatran, 1972.

Predstava o dejinách národnej literatúry sa spája s koncepciou dejín národného jazyka.

Stanislav Šmatlák

Veda v slovenských spoločenských aj kultúrnych dejinách zohrala emancipačnú misiu, ktorou sa nielen konštituovali národné kultúrne modifikácie európskych dobových projektov (literárny klasicizmus, literárny romantizmus, raný realizmus), ale sa preverovalo aj národné vedomie a národná identita (projekt československej vzájomnosti) v nových štátnych a geografických súvislostiach. Veda sa stala, či skôr bola vtlačená, ako to naznačil Peter Zajac,²⁸ do pozície potvrdzovateľa, ilustrátora, teda synonyma národných dejín a národnej duchovnej kultúry. Racionalizmus a realizmus prenikli aj do autorských projektov dejín národnej literatúry, ktoré vždy dbali o to, aby neboli v tenzii s historiografiou: nielenže boli prepojené, ale potvrdzovali seba i svoje poznanie a nechýbajú situácie, keď tá istá generácia má jednotlivcov, ktorí súbežne pracujú v obidvoch priestoroch národnej vedy. Súvisí to s poznaním, že ani v nej sa nemožno ubrániť prirodzenému pohybu, dynamickému vzpínaniu sa konvencií, čo vymedzuje, parafrázujúc Iva Pospíšila,²⁹ ako tradičný konglomerát kritiky, histórie a teórie, ktorý je tak doplňovaný o genológiu a komparatistiku, no a tie sa z tematických a metodologických blokov presunuli do disciplín na okraj histórie a teórie. Omnoho dôležitejší je však ich vzájomný vzťah. Téza Stanislava Šmatláka o národnej dejinnosti³⁰ vyjadrená ako rovnako nevyhnutný proces postupného sebadefinovania v rámci vzrástajúceho sa vedomia príslušnosti k veľkému etnickému slovanskému spoločenstvu má svoj mýtotvorný ohlas v národnej literatúre (diferencovane) v 18. storočí a v 19. storočí, či ako východisko na genézu slovenského literárnohistorického myslenia od počiatku 19. storočia. Romantici národnej dejinnosti venovali historickú prózu a historický epos až sa museli nakoniec, paradoxne, vyrovnávať aj sami s (ne)historickosťou toho, čo vyznávali za slovenské. Najskôr v tomto neľahkom úkone, teda pri racionalizácii (generačného, skupinového, personálneho, filozofického, politického a hodnotiaceho aj hodnotového) postoja k (všetkému) slovenskému bude mať počiatok zásadný dobový aj literárnohistorický spis Jozefa Miloslava Hurbana *Slovensko a jeho život literárny* (1846 – 1851) a generačné reflexie z pera Jaroslava Vlčka (*Literatúra na Slovensku*, 1881, *Dejiny literatúry slovenskej*, 1889 – 1890). Genéza slovenskej literárnej vedy a dejín národnej literatúry má už vo svojich autorských náčrtoch do konca 20. storočia, ale aj v tých projektoch, ktoré pripomíname, autorské syntézy národnej literatúry. Odvolávame sa na pripomenuté práce, ale aj na S. H. Vajanského *State o slovenskej literatúre* (1956) či *State o svetovej literatúre* (1957), ktoré vznikali ako reakcie na kultúrne a spoločenské potreby slovenskej spoločnosti na prelome dvoch storočí. Práve ony majú podiel na formovaní názoru Jána Števčeka³¹ v *Dejinách slovenského románu* (1999) na genézu, koncepciu a význam Vajanského vo vzťahu k slovenskému a európskemu románu. Zvláštne miesto medzi autorskými dejinami slovenskej literatúry patrí práci Jozefa

28 ZAJAC, Peter: *Tvorivosť literatúry*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1990, s. 12.

29 POSPÍŠIL, Ivo: *Problémy humanitných vied a literárni veda: veľká krize a veľká očakávaní*. Op. cit., s. 46.

30 ŠMATLÁK, Stanislav: *Dejiny slovenskej literatúry. Od stredoveku po súčasnosť*. Op. cit., s. 17.

31 ŠTEVČEK, Ján: *Dejiny slovenského románu*. Bratislava: Tatran, 1999.

Škultétyho *Dejiny slovenskej literatúry*,³² ktorú edične pripravil Michal Kocák a uvádza ju ako tú, čo je (to) jediná syntetická práca autora, v ktorej zostavil obraz o minulosti slovenskej literatúry a vyšla v IV. zväzku v po maďarsky vydaných dejinách svetovej literatúry v roku 1911³³.

Škultétyho práca vznikala na objednávku maďarského slavistu Dr. Oszkára von Asbótha po tom, ako sa tejto úlohy vzdal Jaroslav Vlček a bola ponúknutá v roku 1905 Arne Novákovi. Oszkár von Asbóth mal jasnú predstavu o Škultétyho náčrte. Napokon zostavovateľom a vydavateľom pridelený rozsah pôvodne Škultétymu ani nič iné neumožňoval, mal predstaviť najzaujímavejšie údaje zo slovenskej literatúry pre uhorskú verejnosť tak, aby sa, Asbóthovými slovami, mohla nadchnúť a dostala potrebný rešpekt pred Škultétyho kultúrnou prácou. Žiadal Škultétyho, aby v náčrte nebolo mnoho mien, aby najvýznamnejšie postavy vynikli výrazne a aby počiatky slovenskej literatúry boli napísané veľmi stručne, hoci podľa Asbótha, podrobnejšiu úvahu si zasluhuje otázka, ako sa Slováci prebojovali k vlastnej samostatnej literatúre a rozhodné zdôvodnenie toho, že vzdelaným Slovákom vôbec nepríde na myseľ niekedy znova sa dostať do vleku českej literatúry.³⁴ Asbóth žiadal Škultétyho, aby svoju časť napísal po slovensky, ale text, ktorý sa dostal k Asbóthovi v septembri 1909 spôsobil, že dal Škultétymu vedieť, že preklad do maďarčiny bol dosť chybný a s jeho opravou mal veľa roboty, čo si Michal Kocák vysvetlil tak, že maďarský preklad Škultétyho rukopisu nebol prácou ani Škultétyho, ale ani Asbótha.³⁵ Literárna história slovenskej odbornej verejnosti sprostredkovala Škultétyho text v maďarských dejinách svetovej literatúry po prvý raz ako celok, ktorý zverejnila v knižnom vydaní v roku 1968 s dôvetkom: dejiny slovenskej literatúry, v čase svojho vzniku a vydania splnili svoje poslanie tým, že prostredníctvom nich sa mohli Maďari a prostredníctvom maďarčiny aj ostatné nemaďarské národnosti v Uhorsku po prvý raz poučiť o vývine i hodnotách slovenského písomníctva.³⁶ Literárnohistorickou skutočnosťou zostáva i to, že pred Škultétym informovali v maďarskej reči o slovenskej literatúre Imre Gáspár prácou *Slovenský ľud v našej vlasti. Slovenský ľud, slovenské básnictvo*³⁷ a Samo Czambel svojou časťou v mnohohväzkovom, po maďarsky vydanom diele *Rakúsko-uhorská monarchia v písme a v obrazoch*.³⁸ Škultétyho *Dejiny slovenskej literatúry* na pozadí Gáspárovej a Czambelovej sondy do vývinu národnej literatúry sa hodnotia ako najobsiahlejšie a najlepšie. Andrej Mráz³⁹ o Škultétyho dejinách napísal: „V práci tejto zhrnul autor základné svoje mienky o najdôležitejších fázach nášho literárneho vývinu, podal charakteristiku osôb a ich diel a literárnohistorický materiál utriedil prehľadne a súvisle [...], jeho prácu treba

32 ŠKULTÉTY, Jozef: *Dejiny slovenskej literatúry*. Op. cit.

33 Tamže, s. 16 – 17.

34 Prevzaté z Asbóthovho (1891 – 1960) po nemecky písaného listu Jozefovi Škultétymu (1853 – 1978) z 20. 4. 1905. In: ŠKULTÉTY, Jozef: *Dejiny slovenskej literatúry*. 1968.

35 ŠKULTÉTY, Jozef: *Dejiny slovenskej literatúry*. Op. cit., s. 21.

36 Tamže.

37 GÁSPÁR, Imre: *Slovenský ľud v našej vlasti. Slovenský ľud, slovenské básnictvo*. Budapešť, 1897.

38 CZAMBEL, Samo, autorská časť v *Rakúsko-uhorská monarchia v písme a v obrazoch* XV. Uhorsko, V. zväzok. Horné Uhorsko. I. časť, s. 433 – 444. Budapešť, 1899.

39 MRÁZ, Andrej: *Jozef Škultéty*. Martin: Matica slovenská, 1933, s. 129 – 130.

*pokladať za typickú, v nej sa ukazujú všetky zložky Škultétyho literárnohistorickej metódy, a tu jasne vysvitá, na aké myšlienkové osnovy kládol Škultéty náš literárny vývin.*⁴⁰

Na podnet pokračujúceho výskumu literárnej histórie vznikli dodatočne dvojzväzkové Krčméryho *Dejiny literatúry slovenskej*⁴¹, tým naznačujeme, že za komplexným pohľadom na dejiny slovenskej literatúry stojí kombinovanie literárnohistorického pohľadu na vývinový kontext, po ňom reflexia o literárnom období a interpretovanie, či komentovanie konkrétneho literárneho diela a autorskej dielne.⁴²

Do piateho zväzku *Slovenskej vlastivedy* vydané v roku 1948, v emblémovej viacväzkovej sérii založenej Slovenskej akadémie vied v Bratislave, sú zaradené autorské *Dejiny slovenskej literatúry* Andreja Mráza.⁴³ Azda si ešte spomenieme, ako komentoval v monografii o Jozefovi Škultéty jeho *Dejiny slovenskej literatúry*, teda že si všímal metódu a štýl autorského výkladu materiálu a upozorňoval na jeho čitateľský vkus pri výbere artefaktov a argumentov. K Mrázovým *Dejinám slovenskej literatúry* možno pripojiť i to, že autor v nich pracuje s postupmi akceptovanými dobovým formovaním národnej literárnej histórie v náročnom spoločenskom čase tak, že sa sám v role literárneho historika pohybuje a súčasne hodnotovo segmentuje dostupné fakty v jednotlivých vývinových obdobiach vždy tak, aby zvýraznil svoje (A. Mrázovo) autorstvo a aby ono dostalo zdôvodnenie a význam tak a tým, že sa v čase, v priestore a vo vývine, ale aj v druhu, estetike a hodnote autorského zázemia literárny historik odvoláva na to, čo tvorí objektívne zázemie v ním organizovanom koncepte dejín literatúry. Mráz odkazuje na to, čo zvýrazňuje autenticitu jeho nazerania na konkrétnu autorskú dielňu. Andrejom Mrázom vymedzený postoj k národnému (aj literárnemu) vývinu, k autorovi a textu je ustálený a zvýraznením jeho hodnotového artefaktu aj jedinečný. Záverečné časti Mrázovho výkladu ukončuje mapovanie literárnych a autorských reálií tridsiatych rokov minulého storočia. Interpretáciu pozornosť venoval vydanéj poézii s odkazmi na situáciu v I. pol. štyridsiatych rokov. Paradox, ktorý je na časovej osi prítomný, nebráni tomu, aby ho Mráz riešil i tak, že predkladá nie historickú, vývinovú, ale intímnu kritickú reflexiu o modernej slovenskej literatúre tak, že ju sleduje ako poznávací a osobný estetický zážitok medzi konkrétnym textom a sebou. Andrej Mráz ilustroval svojou, v dobovom literárnom živote rešpektovanou umeleckou metódou a estetickou hodnotou, ktorú vyznával v umeleckom texte svojím profesijným prístupom k básnickej tvorbe Valentína Beniaka v autentických spoločenských a kultúrnych reáliách slovenskej poézie tridsiatych rokov. Mrázom sprostredkovaný zážitkový a reflexívny vstup do autorských dejín slovenskej literatúry zostáva aj po rokoch sympatický a neprehliadnuteľný. Andrej Mráz bol presvedčený, že dovtedajšie známe práce tejto poznávacej a sceľujúcej orientácie boli zacielené na praktické potreby, na informatívne a pedagogické zretele, no a taká je aj tá-ktorá literárnohistorická syntéza, čím sa, podľa jeho názoru, vopred determinoval rozsah reflektovanej literárnej látky

40 ŠKULTÉTY, Jozef: *Dejiny slovenskej literatúry*. Op. cit., s. 18.

41 KRČMÉRY, Štefan: *Dejiny literatúry slovenskej I. – II.* Zost. Ján Števec – Emília Nemsilová za pomoci knižníc v Martine (Matica slovenská), v Ženeve (Univerzitná knižnica), v Prahe (Knihovna university Karlovy) a Slovenského národného múzea. Bratislava, 1976.

42 Tamže, I. zväzok, 1976, s. 316.

43 MRÁZ, Andrej: *Dejiny slovenskej literatúry*. In: Slovenská vlastiveda V. Bratislava, 1948.

a metodika prístupu k nej. Mráz pripúšťa, že jeho dejiny majú (môžu mať) aj slabé miesto, sám ho označuje za nedostatočnú preskúmanosť všetkých vývinových období našej spisby.⁴⁴ Za prínos svojich dejín považuje skutočnosť, že uplatnil vyhranený postoj literárneho historika k tým otázkam, ktoré nepochybne ešte zostanú sporné a ku ktorým naša literárna veda bude sa musieť vracieť. Do *Úvodnej poznámky* vložil miesto s osobným⁴⁵ zdôvodnením na vydanie svojich autorských dejín. Andrej Mráz si v nej kladie otázku, čo tvorí predmet slovenskej literárnej histórie, aký materiál ona má osvetľovať a zaraďovať zo stanoviska dnešného stupňa rozvoja literárnovednej disciplíny u nás tak, aby si vzápätí odpovedal: rozumie sa, chce i dnes obsiahnuť všetok pripomenutý materiál a interpretovať ho zo stanoviska jeho najrozličnejších funkcií, čo by bolo neúnosné s ohľadom na úlohy literárnej histórie.

Stanislav Šmatlák zdôvodňuje svoje autorské *Dejiny slovenskej literatúry* s upresnením *Od stredoveku po súčasnosť*⁴⁶ a *Dejiny slovenskej literatúry II (19. storočie a prvá polovica 20. storočia)*⁴⁷ ako pokusy o historiografickú syntézu slovenskej literatúry, ku ktorej pristupuje ako viacdomy literárny vedec, ktorému nikdy nebola celkom cudzia problematika ktoréhokoľvek z vývinových období jej dejín. O svojich dejinách literatúry uvažuje ako o literárnovednom žánri, v ktorom využil istú mieru vecnej informatívnosti a faktografickosti. Aj preto svoju výpoveď o vývine národnej literatúry organizoval tak, aby mohol – jeho slovami – „*podat' čosi ako súhrnnú správu o všetkom podstatnom či aspoň dôležitom, čo som sa dozvedel o charaktere, osobitostiach, trvalých hodnotách, a najmä o dramatických osudoch príznačných pre jedenásť storočí existencie a historického vývinu slovenskej literatúry.*“⁴⁸ Šmatlák stratégiu literárneho historika a autora pôvodnej syntézy dejín národnej literatúry ukončuje presvedčením, že jeho dejiny sú výsledkom jednotnej koncepcie i metódy, majú jasnú sujetovú líniu výkladu a svojský autorský rukopis, pretože slovenská literatúra ako rozsiahly národnoliterárny celok i ako vnútorne členitý kultúrnohistorický útvar má právo očakávať od neho (S. Šmatláka) nielen náležité oceňovanie, ale najmä intímny poznávací vzťah.⁴⁹

Prítomnosťou v spoločenskej, vzdelávacej a literárnovednej praxi sú prvotné a nezastupiteľné autorské syntézy Ondreja Sliackeho, ktoré sú venované tvorbe a čítaniu pre mladého čitateľa. Sliackeho sústredený výskum obsiahli *Dejiny literatúry pre deti a mládež do roku 1945*⁵⁰ a *Dejiny literatúry pre deti a mládež do roku 1960*⁵¹. Na Sliackeho koncept rekonštrukcie tvorby, výskumu, prekladania v literatúre pre čitateľa nadväzuje kolektívna

44 Tamže, s. 5.

45 Tamže, s. 5 – 6.

46 ŠMATLÁK, Stanislav: *Dejiny slovenskej literatúry. Od stredoveku po súčasnosť*. Op. cit., s. 5 – 6.

47 ŠMATLÁK, Stanislav: *Dejiny slovenskej literatúry II. (19. storočie a prvá polovica 20. storočia*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999.

48 ŠMATLÁK, Stanislav: *Dejiny slovenskej literatúry. Od stredoveku po súčasnosť*. Op. cit., s. 5.

49 Tamže, s. 5 – 6.

50 SLIACKY, Ondrej: *Dejiny literatúry pre deti a mládež do roku 1945*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1990.

51 SLIACKY, Ondrej: *Dejiny literatúry pre deti a mládež do roku 1960*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2007.

práca vedená Zuzanou Stanislavovou. Výstup napovedá, že ide o *Dejiny literatúry pre deti a mládež* od roku 1960, to znamená, že jednotlivé kapitoly smerujú do prítomnosti nového milénia v tvorbe a vo vede o nej. V jednotlivých kapitolách sa mapuje a súčasne komparuje druhové, mediálne a výrazové zázemie využívané v pôvodnej literárnej a umeleckej tvorbe pre vekom vyhraneného recipienta.⁵² Kolektívnym vykročením za desaťročia nového milénia v tvorbe a literárnovednom reflektovaní literatúry pre mladého čitateľa je publikácia *(K)rok za (k)rokom v slovenskej literatúre pre deti a mládež* s podtitulom *Hodnotové aspekty pôvodnej poézie a prózy v rokoch 1990 – 2012*.⁵³

Svojské spoločenské, inštitucionálne, ideologické a metodologické dejiny majú akademické kolektívne päťzväzkové *Dejiny slovenskej literatúry* z literárnohistorického, personálne nového analytického výskumu Literárnovedného ústavu SAV v Bratislave. V poradí piaty zväzok (vydaný v roku 1984) s podtitulom *Literatúra v rokoch 1918 – 1945* spracoval vývin národnej literatúry I. pol. 20. storočia. Spravidla sa každý nový zväzok akademických *Dejín slovenskej literatúry* upriamuje vo svojom vstupe (úvode) na metodologické komentovanie vývinového obdobia, ktoré rozpracovali a syntetizovali literárni historici v jednotlivých kapitolách. V treťom zväzku, nazvanom *Literatúra druhej polovice devätnásteho storočia*, ktorý vyšiel v roku 1965, objasňuje Ivan Kusý,⁵⁴ že projekt tretieho zväzku *Dejín slovenskej literatúry* vznikol už v roku 1952 a bol vyvolaný požiadavkami na prehodnotenie literárneho vývinu, ktoré sa malo bezprostredne uviesť do všetkých učebníc literatúry. Výsledkom zámeru sa stal však *Náčrt dejín slovenskej literatúry*, v ktorom, Kusého slovami, chýbalo zachytenie literárneho procesu a všetci portrétovaní autori boli veľmi pokrokoví, kým viacerí nejasní jednoducho vypadli. Ivan Kusý naznačil aj problém, ktorý akademickú literárnu históriu zamestnával do konca osemdesiatych rokov minulého storočia ako ústredný metodologický problém a zamýšľaná koncepcia výkladu národných dejín literatúry a literárneho procesu v 20. storočí, zvlášť od roku 1945; tá sa vyrovnávala s okolnosťami ujasnenia si (schémy) periodizovania literárneho vývinu (Miloš Tomčík, Stanislav Šmatlák a Peter Zajac). Napokon v deväťdesiatych rokoch to bola znova periodizácia literárneho procesu, ktorá stála na počiatku prístupu k literárnej minulosti a k vede o literatúre. V tejto súvislosti možno pripomenúť pomôcky zamýšľané ako (podporné) učebné texty určené na literárnu výchovu v elementárnom stupni vzdelávania⁵⁵ a pre stredné školy.⁵⁶ Po ich vydaní sa pozornosť odbornej pedagogickej verejnosti sústredila

52 STANISLAVOVÁ, Zuzana a kolektív: *Dejiny literatúry pre deti a mládež po roku 1960*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2010.

53 STANISLAVOVÁ, Zuzana – KLIMOVIČ, Martin – DZIAK, Dávid: *(K)rok za (k)rokom v slovenskej literatúre pre deti a mládež. Hodnotové aspekty pôvodnej poézie a prózy v rokoch 1990 – 2021*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2022.

54 ČEPAN, Oskár – KUSÝ, Ivan – ŠMATLÁK, Stanislav – NOGE, Július: *Dejiny slovenskej literatúry III. Literatúra druhej polovice devätnásteho storočia*, Bratislava: Vyd. SAV, 1965, s. 5 – 6.

55 MIKULA, Valér: *Stručný prehľad slovenskej literatúry po roku 1945*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1990.

56 HAMADA, Milan – MIKULA, Valér: *Stručný prehľad vývinu slovenskej literatúry po roku 1945*. Bratislava: SPN, 1990.

na *Biele miesta v slovenskej literatúre*,⁵⁷ na zborník *Dominik Tatarka a ti druzí*⁵⁸ a na príspevky zverejňované o literárnom živote a o vývine literatúry v almanachu *Literika*.⁵⁹ Redakcia kvartálnika svoje úsilie nasmerovala k vývinovým aj aktuálnym okolnostiam premien v reálnom literárnom živote a na (hodnotovú) pamäť slovenskej literatúry. Práve v *Literike* sa uchoval záver z generačne vedenej diskusie o vyrovnávaní sa s dejinami, hodnotami, osobnosťami a periodizáciou s výsledkom, že sa periodizácia uplatňuje v literárnej výchove a vo vzdelávacom systéme, no nie je problémom samotnej literárnej histórie.

Aby mohli vzniknúť literárnovedné syntézy, musia jestvovať parciálne výskumy,⁶⁰ ktoré sa stanú ich zázemím, iniciačným podložením, čo naznačil Stanislav Šmatlák, keď zdôvodňoval jav, pôsobenie a následky navodené aj odvodené od diferencie alebo kontinuity autorských a kolektívnych (pedagogických) dejín literatúry.

Metodologicky azda vždy ide o zámer postupovať tak, aby sa aplikovali tie, či také prístupy k materiálu, ktoré nielen aktualizujú, ale využijú na prospech objektívneho výskumu, na jeho spracovanie, na symbiózu historiografie a literárnej histórie, literárnej histórie a teórie literatúry, literárnej histórie a estetiky umeleckého textu (ne)tenzijné komponenty najmenej dvoch súčastí toho istého artistného alebo estetického javu a výrazu. Súvislosti naznačeného procesu sú chronicky známe. Napokon svojou špecifikou vývinových procesov národného spoločenstva v európskom kontexte do začiatku dvadsiateho storočia (1918) a po koniec tridsiatych rokov 20. storočia sú zdôvodnené aj akceptované, na čo upozornil a argumentačne opatril Stanislav Šmatlák.⁶¹

Metodologicky priechodným, možno až generačným prejavom v literárnej vede zostávajú tie práce, zjednodušene sa označujú za odideologizované, ktoré predkladajú (nové) hodnotiace výklady problémov, postojov, programov, skupinových výpovedí, osobnos-

57 HVIŠČ, Jozef a kol.: *Biele miesta v slovenskej literatúre*. Bratislava: SPN, 1991.

58 *Dominik Tatarka a ti druzí. Informace o umlčované a zamlčované slovenské literatuře*. Ed. Dagmar Perstická, Brno: Státní vědecká knihovna, 1994.

59 *Literika*, 1996 – 1999, literárnokritický kvartálnik vydávalo Národné literárne centrum, dnešné Literárne informačné centrum v Bratislave.

60 Z výsledkov parciálneho výskumu: *druh* (dráma – A. Mráz, Z. Rampák, P. Karvaš; lyrika – S. Šmatlák, Z. Kasáč, V. Kochol), *epika a žánr* (román – J. Števček, V. Petřík; *esej* – P. Valček, D. Slančová), *literárna kritika* (C. Kraus, R. Chmel), *vývinové obdobia* (*romantizmus* – C. Kraus, P. Vongrej, M. Pišút, O. Čepan, J. Hvišč; *realizmus* – O. Čepan, P. Mazák, P. Petrus, J. Noge, Š. Drug, M. Gáfrík; *postmoderna* – T. Žilka, E. Plesník, P. Zajac, V. Marčok, Z. Prušková, M. Žilková), *literárna veda* ako predmetu výskumu teórie, histórie, kritiky a literárnej estetiky (N. Krausová, O. Čepan, S. Šmatlák, P. Zajac, V. Mikula, P. Liba, M. Šútovec, S. Rakús, V. Marčok, A. Červeňák, E. Tkáčiková, E. Fordinálová a ďalší), *komparatistika* (D. Ďurišín, K. Rosenbaum, S. Šmatlák, I. Cvrkal, K. Tomiš a ďalší), *detská literatúra*, literatúra pre mládež a literatúra pre teenagerov ako druhový, žánrový a sociologický komplex (J. Kopál, V. Obert, P. Liba, M. Žilková, B. Šimonová, Z. Stanislavová, E. Tučná, E. Vitězová), *literatúra písaná po slovensky v zahraničí* (L. Sziklay, M. Harpáň, D. M. Anoca, I. Káffer, J. Špetko, ale predovšetkým P. Andruška). Pre objektívnosť ako výzva na kritickú reflexiu by sa nemala obchádzať pre metódu práce s pôvodnou slovenskou literatúrou, jej vývinom, autorom, textom a poznaním špecifického kontextu slovenskej literatúry v minulom storočí práca Františka Vnuka *17 neúrodných rokov* (1962) a jej doplnok publikovaný v deväťdesiatych rokoch *Slovenská literatúra v zahraničí – naše životné osudy* zverejnený v periodiku Slovenský jazyk a literatúra v škole v roku 1990/1991, komentovaný B. Hochelom) a výsledky iných aj ďalšie príspevky z dostupných prác vznikajúcich o slovenskej literatúre a literárnej vede doma a v zahraničí.

61 Za všetky dostupné ŠMATLÁK, Stanislav: *Dejiny slovenskej literatúry. Od stredoveku po súčasnosť*. Op. cit., s. 7 – 47.

tí a súvislostí tak, že ich prínos či osobitosť upriamujú na noetiku, poetiku, estetiku a na počiny zaznamenané v literárnohistorickom profile, portréte a v autorskom výraze. V podstate problému to znamená, že sa odkazuje na publikácie venované rekonštrukcii reálií a interpretácii spoločenských a tvorivých obsahov zahrnutých do (celku) vývinu kultúry a literatúry vo forme literárnohistoricky koncipovaných dejín slovenskej literatúry od roku 1945. V tejto súvislosti na konci deväťdesiatych rokov sa pripomína narastajúci pocit nechoty jednotlivca niesť ťarchu histórie, ideológie, humanizmu, civilizácie, no spomína sa aj nechota vedieť, študovať a prenikať do procesov a vrstiev modernej histórie slovenskej literatúry (1945 – 1989).⁶² V nastupujúcej (novej, omladenej) generácii literárnych vedcov sa udomácnil voči literárnej histórii postoj, ktorý sprevádza povesť, že ide o vyprázdnený priestor na výskum v literárnej vede. Stav literárnej histórie sa objašňuje ako následok až dôsledok nezájmu o náročnú a dôslednú prácu (nielen) s historickým (archívnym) materiálom.

Jedno z reálnych aj užitočných riešení jestvujúcej situácie v (praxi) slovenskej literárnej vedy od deväťdesiatych rokov odkazuje na Šmatlákové profesijné iniciácie, na jeho obnovenú výzvu a tézu o novom čítaní fondu slovenskej umeleckej literatúry, na (generačný) výklad dejín národnej literatúry.⁶³ Aj preto je neprehliadnuteľné vydanie série dokumentárnej, bio-bibliografickej literatúry vo forme slovníkov, encyklopédií, náučnej literatúry, ako príklad za viaceré práce: *Encyklopédia slovenských spisovateľov I. – II.*, (1976 – 1978), *Evanjelici v dejinách slovenskej kultúry* (1997), *Reprezentačný biografický lexikón Slovenska* (1999), *Slovník slovenských spisovateľov* (1999), *Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia* (2001), *Túry do literatúry Jaroslava Rezníka* (2001), prehľadové práce o vývine literatúry a o reáliách literárneho života po roku 1945 (okrem M. Hamadu a V. Mikulu aj príspevky I. Sulíka, Viliama Oberta a iných). Ďalším, účinným nástrojom na aktuálne vyrovnávanie sa s vývinovými reáliami národnej literatúry, s jej tvorcami, umeleckými postupmi, dobovou estetikou, poetikami a filozofovaním, s fundamentom výrazových podstát umeleckého textu, sú interpretačné sondy do vzťahu literatúry a literárneho života v šesťdesiatych rokoch a osemdesiatych rokoch (epika – Zora Prušková), tematizované a personalizované monografie, alebo tie čísla kvartálnika *Literika* v deväťdesiatych rokoch, ktoré sa viazali na bloky venované literárnej histórii ako východisku na presadenie sa aktívnych tvorivých generácií, na programy, skupiny, umelecké metódy, či na schémy (možnej, inej, novej, ďalšej) periodizácie a na ďalšie univerzá či jedinečnosti napojené na slovenskú kultúru a na slovenskú literatúru v dvadsiatom a nasledujúcom storočí.

Súčasťou pôvodného slovenského literárneho dejepisu sú jeho výklady pripravené partnerským literárnovedným výskumom: za všetky kolektívne spracovania série *Přehledné dějiny literatury III.* s podtitulom *Dějiny české a světové literatury od roku 1945 po současnost*, 1997, kapitolu o slovenskej literatúre spracoval E. Charous; ruský výklad slovenského naturizmu A. Maškovej; ukrajinský pohľad na slovenskú literatúru L. Sivačenkovej alebo

62 MARČOK, Viliam a kol.: *Dejiny slovenskej literatúry III.* Bratislava: Literárne informačné centrum, 2004.

63 MIKULA, Valér a kol.: *Čítame slovenskú literatúru I. – III.* Bratislava: Veda, 1995 – 1995; ČÚZY, Ladislav a kol.: *Panorama slovenskej literatúry I. – III.* Bratislava: Univerzita Komenského, 2005, 2006, 2008; HOCHTEL, Igor – ČÚZY, Ladislav – KÁKOŠOVÁ, Zuzana: *Slovenská literatúra po roku 1989.* Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2007.

slovenský projekt literatúry minulého storočia pre zahraničie (po ukrajinsky), na ktorom spolupracovali Vladimír Petrík a Ivan Sulík v osemdesiatych rokoch.

V týchto súvislostiach možno pripomenúť aj od deväťdesiatych rokov zverejňované (personalizované) biele miesta pro domo (J. Hvišč a kol., H. Ponická), interpretačné reflexie o zamlčovanej literatúre (J. Okál, J. Melicher) alebo (etnické) profily autorov (krajanskej) literatúry písanej po slovensky v zahraničí (P. Andruška a iní). Pre literárny dejepis a literárny život posledných desaťročí platí a priori vyžadovaná aj očakávaná prepojenosť autora, jeho textu s ideológiou a ideálmi spoločenských pohybov, čo má aj determinujúci dosah na rozvoj novej a modernej pôvodnej umeleckej a odbornej literatúry v druhej polovici minulého storočia. Situácia, ktorú mapujeme a rekapitulujeme, naznačuje latentne a invenčne udržiavanú vývinovú prepojenosť národnej filozofie, filozofie národných dejín a dejín národnej literatúry vo vzájomnej súčinnosti. Za jeden z podnetných výstupov vyplývajúcich z kontaktu literárnej vedy a spoločenskej vedy, na ktorý sa prirodzene nadväzuje, sa považuje analytická, sociologicky koncipovaná práca Jána Lajčiaka *Slovensko a kultúra* (1920), ktorá si našla pokračovateľov v prácach D. Hajka, G. Murína, B. Zalu a ďalších, spomedzi filozofov M. Marcelliho, F. Mihinu, P. Michaloviča, E. Farkašovou atď. I týmto argumentom, čím sa aj takto naznačuje jedna z podmienok na organizovanie scientistického spracovania dobového materiálu,⁶⁴ sa literárna veda aj po prirodzenej výmene generácií, ak má obhájiť svoj post medzi spoločenskými vedami, musí sústrediť na precízny heuristický a medziliterárny výskum, na metodológiu, ktorá predpokladá status vedy a záujem o ňu ako o súčasť rozpracovanej národnopolitickej, na poznanie sústredenej činnosti (filozofia a ideológia – generácia, skupina, jednotlivec – program a jeho realizácie).

Ku genéze slovenskej vedy o literárnej vede a umeleckej spisbe treba pripojiť aj reálne prítomný obranársky a sebauchovávajúci pátos voči všetkému, čo by mohlo zneistiť ideu národnej entity ako účinný nástroj a presvedčivý výraz na jej identifikovanie sa a na latentné emancipovanie sa v európskom kultúrnom prostredí. Na poznávanie hodnoty profilovaná literárna história pri spracovaní dejín (dejepisu) literatúry nemôže mať pochybnosti o tom, či pracuje s kultúrnym, umeleckým a duchovným dedičstvom generácií, ktoré spoluutváralo metodologickú stratégiu (ďalších, budúcich) autorských a kolektívnych syntéz dejín národnej literatúry popri tých, ktoré aktuálne pôsobia vo vzdelávacej praxi. Aj pri kolektívnych výstupoch venovaných dejinám slovenskej literatúry sa myslelo na súčinnosť viacerých komponentov: na prítomnosť reálneho času vo vývine literatúry, na jeho dosah na osobnosť a na príležitosti pre autora a jeho autorskú stratégiu, na poznávací a zážitkový význam umeleckého textu v spoločenskej realite a na jeho autentickú estetickú „tvár“ (tendencie, účely, kódy) pojatú do poetiky, estetiky, nazerania, teda aj do výberu druhu, žánrov, látky, tematiky, do typológie postáv, do príbehu či motívu. Do poznávacej a estetickéj autentickosti, do poetickéj a etickej výnimočnosti umeleckého textu a do literárnovedného verdiktu o ňom ako do mozaiky ďalších jedinečností či osobitostí, ktoré v histórii spoločnosti a v dejinách tvorivého vyrovnávania sa s žitou realitou, postupne sa vytvorili a v literárnej vede uchovávajú sa nazerania na čas a ním navodené

64 POSPÍŠIL, Ivo: *Problémy humanitných vied a literárni veda: veľká krize a veľká očakávaní*. Op. cit., s. 47.

emancipačné procesy v spoločenských vedách a v dobovej kultúrnej praxi. To ony sa pričinením umenia a tvorivého subjektu sformovali do jedinečného záznamu o historickom nazeraní a dejinnom pôsobení kultúrnej praxe na vývinové premeny v spoločenskom živote.

Literatúra

- BARTHES, Roland: *Rozkoš z textu*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1994.
- BAGIN, Albín – KASÁČ, Zdenko: *Dejiny slovenskej literatúry 3*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1986.
- BÍLIK, René: *Duch na reťazi. Sondy do literárneho života na Slovensku v rokoch 1945 – 1989*. Bratislava: Kalligram, 2008.
- ČEPAN, Oskár – KUSÝ, Ivan – ŠMATLÁK, Stanislav – NOGE, Július: *Dejiny slovenskej literatúry III. Literatúra druhej polovice devätnásteho storočia*. Bratislava: Vyd. SAV, 1965.
- ČÚZY, Ladislav a kol.: *Panoráma slovenskej literatúry I. – III*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2005, 2006, 2008.
- Dominik Tatarka a ti druzí. Informace o umlčované a zamlčované slovenské literatuře*. Ed. Dagmar Persická, Brno: Státní vědecká knihovna, 1994.
- FLORINSKÝ, T. D.: *Istorija slovackoj literatury*. Praha, 1881; Kyjev, 1889.
- GÁSPÁR, Imre: *Slovenský ľud v našej vlasti. Slovenský ľud, slovenské básníctvo*. Budapešť, 1897.
- GOLEMA, Martin: *K metodologickým dilemám súčasnej literárnej vedy*. Filozofia 55, 2000, č. 1, s. 9.
- HAMADA, Milan – MIKULA, Valér: *Stručný prehľad vývinu slovenskej literatúry po roku 1945*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1990.
- HODROVÁ, Dana a kol.: *... na okraji chaosu*. Praha: TORST, 2001.
- HOCHTEL, Igor – ČÚZY, Ladislav – KÁKOŠOVÁ, Zuzana: *Slovenská literatúra po roku 1989*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2007.
- HORVÁTH, Tomáš: *Literárnohistorický diskurz Jaroslava Vlčka*. Slovenská literatúra 44, 1997, č. 1 – 2, s. 1 – 31.
- HURBAN, Jozef Miloslav: *Slovensko a jeho život literárny*. Slovenské pohľady, 1846 – 1851.
- HVIŠČ, Jozef a kol.: *Biele miesta v slovenskej literatúre*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1991.
- KRAUSOVÁ, Nora: *Poetika v časoch za a proti*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999.
- LAJČIAK, Ján: *Slovensko a kultúra*. Myjava, 1920.
- MARČOK, Viliam a kol.: *Dejiny slovenskej literatúry III*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2004.
- MIKULA, Valér: *Stručný prehľad slovenskej literatúry po roku 1945*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1990.
- MIKULA, Valér a kol.: *Čítame slovenskú literatúrou I. – III*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV, 1995 – 1998.
- MIKO, František: *Text a štýl*. Bratislava: Smena, 1970.
- MRÁZ, Andrej: *Jozef Škultéty*. Martin: Matica slovenská, 1933.

- O interpretácii umeleckého textu 12.* Zost. Ján Kopál – Ivan Sulík. Nitra: Pedagogická fakulta, Ústav jazykovej a literárnej komunikácie, 1989.
- PETRUS, Pavol a kolektív: *Dejiny slovenskej literatúry*. Martin: Osveta, 1960.
- PETRÍK, Vladimír: *Hľadanie minulého času*. Bratislava: Slovart, 2009.
- PETRŮ, Eduard: *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc: Rubico, 2000.
- PÍČ, J. L.: *Očerk političeskoj i literaturnoj istorii Slovakov za poslednija sto let*. In: Slovanský zborník, 1875, 1877.
- PIŠŮT, Milan a kol.: *Dejiny slovenskej literatúry*. Bratislava: Obzor, 1984.
- PAŠTEKOVÁ, Jelena a kol.: *Poetika a politika. Umenie a päťdesiate roky. Ach, tá politika*. Bratislava: Slovak Academic Press, 2004.
- POSPÍŠIL, Ivo: *Problémy humanitních věd a literární věda: velká krize a velká očekávání*. In: Literární věda na prahu 21. století. Nauka o literaturze u prahu XXI stulecia. Sborník z mezinárodní vědecké konference. Ed. Libor Martinek. Opava: Slezská univerzita, 2000.
- PYPIN, A. N.: *Istorija slavjanskich literatur*, 1881.
- SEDLÁK, Imrich a kol.: *Dejiny slovenskej literatúry I. – II.* Martin – Bratislava: Matica slovenská – Literárne informačné centrum, 2009.
- Slovenská literatúra – jej špecifiká*. Eds. Mária Bátorová – Eva Faithová. Bratislava: Univerzita Komenského, 2013.
- SULÍK, Ivan: *Kapitoly o súčasnej próze*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1985.
- ŠKULTÉTY, Jozef: *Dejiny slovenskej literatúry*. Zost. Michal Kocák. Martin: Matica slovenská, 1968.
- ŠKULTÉTY, Jozef: *Plody pravdy národnej*. Výber z článkov I. Ed. Mikuláš Gašparík. Bratislava: Tatran, 1972.
- ŠMATLÁK, Stanislav: *Dve storočia slovenskej lyriky*. Bratislava: Tatran, 1979.
- ŠMATLÁK, Stanislav: *Dejiny slovenskej literatúry. Od stredoveku po súčasnosť*. Bratislava: Tatran, 1988.
- ŠMATLÁK, Stanislav: *Dejiny slovenskej literatúry II. (19. storočie a prvá polovica 20. storočia*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999.
- STANISLAVOVÁ, Zuzana – KLIMOVIČ, Martin – DZIAK, Dávid: *(K)rok za (k)rokom v slovenskej literatúre pre deti a mládež. Hodnotové aspekty pôvodnej poézie a prózy v rokoch 1990 – 2021*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2022.
- ŠTEVČEK, Ján a kol.: *Dejiny slovenskej literatúry 4*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1987.
- ŠTEVČEK, Ján: *Dejiny slovenského románu*. Bratislava: Tatran, 1999.
- TŘEŠTÍK, Dušan: *Anketa o predmete slovenských dejín*. Proglas 10, 2000, č. 3 – 4, s. 26.
- Úvod do literární vědy*. Eds. M. Pechlivanos – S. Rieger – W. Struck – M. Weitz. Překlad Miroslav Petříček. Praha: Herrmann a synové, 1999.
- VAJANSKÝ, Svetozár Hurban: *State o slovenskej literatúre*. Bratislava: Slovenské nakladateľstvo krásnej literatúry, 1956.
- VAJANSKÝ, Svetozár Hurban: *State o svetovej literatúre*. Bratislava: Slovenské nakladateľstvo krásnej literatúry, 1957.
- VLČEK, Jaroslav: *Literatura na Slovensku, její vznik, rozvoj, význam a úspěchy*. Praha: Slavik & Borový, 1881.
- VLČEK, Jaroslav: *Dejiny literatúry slovenskej*. Turčiansky Sv. Martin: vl. náklad, 1890.

ZAJAC, Peter: *Literatúra na Slovensku a Dejiny literatúry slovenskej Jaroslava Vlčka*. Slovenská literatúra 34, 1987, č. 6, s. 537 – 541.

ZAJAC, Peter: *Tvorivosť literatúry*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1990.

ZAJAC, Peter: *Slovenská literatúra ako dobrodružstvo*. Dominofórum 9, 2000, č. 36, s. 12.

Život zvoniaci činom. Jozef Miloslav Hurban. Život a dielo v dokumentoch. Ed. Tomáš Winkler. Martin: Osveta, 1987.

prof. PhDr. Viera Žemberová, CSc.

Košice, Slovensko
viazember@gmail.com

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-SA 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). This does not apply to works or elements (such as image or photographs) that are used in the work under a contractual license or exception or limitation to relevant rights.
